

**Opinia Prezesa
nr 27/2012 z dnia 12 marca 2012
o projekcie programu zdrowotnego „Program psychoterapii
pogłębionej dla osób współuzależnionych po ukończonym
podstawowym programie psychoterapii i leczeniu szpitalnym”
realizowanym przez miasto Zamość**

Po zapoznaniu się z opinią Rady Przejrzystości wydaję pozytywną opinię o projekcie programu zdrowotnego „Program psychoterapii pogłębionej dla osób współuzależnionych po ukończonym podstawowym programie psychoterapii i leczeniu szpitalnym” realizowanym przez miasto Zamość.

Przedmiot opinii

Przedmiotem niniejszej opinii jest projekt programu zdrowotnego, mającego na celu poprawę funkcjonowania dorosłych członków rodzin osób uzależnionych. Program ten adresowany jest do osób współuzależnionych po ukończonym podstawowym programie psychoterapii (ok. 8 mieszkańców Zamościa). Obejmuje on sesje psychoterapii grupowej, indywidualnej oraz kampanię promocyjną programu, okres jego realizacji zaplanowano na od lutego do grudnia 2011 r. Koszt jednostkowy w przeliczeniu na jednego pacjenta oszacowano na ok. 1 848 zł (koszt całkowity 14 784 zł).

Problem zdrowotny

Spośród licznych problemów społecznych, jakie występują w Polsce, problem alkoholizmu ma szczególne znaczenie. Straty spowodowane jego rozpowszechnieniem szacuje się na 1,3% PKB (w 2009 r. – 17,45 mld zł). Konsumpcja alkoholu ma istotny wpływ na zdrowie psychiczne i fizyczne zarówno jednostek, jak i rodzin, a jej konsekwencje dotyczą nie tylko osób pijących szkodliwie, ale wpływają na całą populację. Szacuje się, że w rodzinach z problemem alkoholowym, tj. takich, w których co najmniej jedna osoba pije w sposób szkodliwy dla niej i dla członków tej rodziny, żyje 3-4 mln osób. Nadużywanie alkoholu przez jednego z członków rodziny rodzi poważne problemy destabilizując funkcjonowanie całego systemu rodzinnego i będąc przyczyną cierpienia dorosłych i dzieci. Konsekwencją życia z partnerem nadużywającym alkoholu może być współuzależnienie- efekt przystosowania się do sytuacji problemowej. Koncentrując się na szukaniu sposobu ograniczenia picia partnera, osoba współuzależniona nieświadomie przejmuje odpowiedzialność i kontrolę za jego funkcjonowanie, co w efekcie ułatwia pijącemu dalsze spożywanie alkoholu. W konsekwencji zaistniałej sytuacji rodzinnej, u osób współuzależnionych mogą wystąpić nasilone problemy zdrowotne: zaburzenia psychosomatyczne, emocjonalne, stresowe lub zaburzenia adaptacyjne. Osoby współuzależnione traktowane są jako druga, równie ważna jak osoby uzależnione, grupa pacjentów w leczeniu odwykowym.

Alternatywne świadczenia

Ograniczanie szkód zdrowotnych spowodowanych spożywaniem alkoholu należy do priorytetów zdrowotnych wskazanych w Rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 21 sierpnia 2009 r. Zmniejszenie i zmiana struktury spożycia alkoholu oraz zmniejszenie szkód zdrowotnych spowodowanych alkoholem stanowi cel operacyjny 2 Narodowego Programu Zdrowia (NPZ) na lata 2007-2015. Wśród proponowanych realizatorów zadań tego celu operacyjnego znajduje się administracja samorządowa. Równocześnie w NPZ na lata 2007-2015 znalazł się cel operacyjny 12: aktywizacja jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych na rzecz zdrowia społeczeństwa oraz cel operacyjny 15: zwiększenie i optymalne wykorzystanie systemu ochrony zdrowia oraz infrastruktury samorządowej dla potrzeb promocji zdrowia i edukacji zdrowotnej. Narodowy Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na lata 2006-2010 rozwija zadania samorządów gminnych w sferze profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych określone w art. 4 ust. 1 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi.

Poziom finansowania świadczeń leczenia uzależnień przez Narodowy Fundusz Zdrowia (NFZ) zabezpiecza najczęściej realizację tylko podstawowego programu psychoterapii uzależnienia lub tylko części świadczeń w ramach programu podstawowego. Z tego powodu program pogłębiony nie stanowi alternatywy, jest uzupełnieniem oferty NFZ i jest rekomendowany przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (PARPA) tak, aby pacjenci otrzymali pełną, kompleksową, a nie tylko podstawową ofertę leczenia.

Wnioski z oceny przeprowadzonej przez Agencję

Interwencje skierowane na profilaktykę i rozwiązywanie problemów alkoholowych zostały poddane licznym badaniom oraz podsumowane w wielu przeglądach systematycznych. Na podstawie zebranych dowodów przedstawiono wytyczne i rekomendacje postępowania w zakresie rozwiązywania problemów alkoholowych w Europie (w tym również w Polsce). Europejska Deklaracja w Sprawie Alkoholu, przyjęta w 1995 r., ustanowiła pięć zasad etycznych i dziesięć strategii, które powinny regulować działania zapobiegające i redukujące szkody powodowane spożywaniem alkoholu w regionie europejskim. Wśród zasad etycznych znalazły się m.in. zapisy o prawie do życia w środowisku rodzinnym, lokalnym i zawodowym, zabezpieczonym przed przemocą i wypadkami związanymi z piciem alkoholu, prawie do informacji i edukacji na temat konsekwencji picia alkoholu oraz prawie do stosownej terapii i opieki dla osób ryzykownie spożywających alkohol oraz ich rodzin. Wśród strategii znajdują się m.in. zapisy o zapewnieniu dostępności skutecznych świadczeń terapeutycznych i rehabilitacyjnych z udziałem przeszkolonego personelu dla osób pijących ryzykownie lub szkodliwie oraz dla członków ich rodzin, doznających szkód z tego powodu, a także o tworzeniu w państwach członkowskich szerokich programów działania, uwzględniających Europejską Deklarację w Sprawie Alkoholu, wskazaniu wyraźnych celów i wskaźników, monitorowaniu postępów i zapewnieniu okresowego ulepszania programów w oparciu o wyniki ewaluacji.

W analizie Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) z 2010 r., zaproponowano podsumowanie skuteczności regulacji ograniczających szkody spowodowane spożywaniem alkoholu. Jako interwencje o udowodnionej efektywności wymieniono: ustanowienie podatków na napoje alkoholowe, monopol państwowy na sprzedaż detaliczną alkoholu, ograniczenie gęstości sieci sprzedaży, wyznaczenie dni i godzin sprzedaży alkoholu, ustalenie minimalnego wieku jego nabywców, obniżenie progu dopuszczalnej zawartości alkoholu we krwi u kierowców, losowe sprawdzanie zawartości alkoholu w wydychanym powietrzu u kierowców oraz krótką interwencją terapeutyczną dla osób z problemem alkoholowym (poinformowanie o zestawie

skutecznych interwencji leczniczych). Do interwencji o prawdopodobnej efektywności zaliczono: leczenie zaburzeń spożywania alkoholu (choroby alkoholowej), ustalenie minimalnej ceny w przeliczeniu na gram alkoholu, ograniczenie reklamy alkoholu, regulacje wymuszające ograniczenie sprzedaży osobom będącym pod wpływem alkoholu i młodzieży. Jako interwencje, co do których istnieją dane o ograniczonej wiarygodności lub wykazano ich nieskuteczność, wymieniono: odbieranie prawa jazdy kierowcom zatrzymanym na prowadzeniu pojazdu pod wpływem alkoholu, instalowanie w drzwiach samochodów zamków reagujących na zawartość alkoholu w wydychanym powietrzu kierowcy, programy zapobiegające spożywaniu alkoholu w miejscu pracy, antyalkoholowe programy skierowane do ogółu obywateli, programy edukacyjne i informacyjne prowadzone na terenie szkół, zapobieganie transportu alkoholu z zagranicy poprzez system niskich podatków, szkolenia dla sprzedawców alkoholu, kampanie skierowane do kierowców, znakowanie i ostrzeżenia na opakowaniach skierowane do kupujących alkohol, publiczne kampanie edukacyjne oraz kampanie finansowane przez producentów alkoholu. Dla krajów takich jak Polska, największą kosztową efektywność wyznaczają: pojedyncza interwencja polegająca na zwiększeniu opodatkowania alkoholu o 50% oraz interwencje łączone – zwiększenie opodatkowania wraz z ograniczeniem dostępu, zwiększenie opodatkowania wraz z rosnącym opodatkowaniem napojów o większej zawartości alkoholu i ograniczeniem dostępu, połączenie trzech poprzednich z zakazem reklamy i zapewnieniem dostępu do krótkiej interwencji terapeutycznej.

W rekomendacji PARPA dotyczącej realizowania i finansowania gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w 2012 r. podkreślono, że indywidualna skuteczność leczenia odwykowego zależy w dużym stopniu od nieprzerwanego zaangażowania pacjentów w trwające do 24 miesięcy programy terapeutyczne. Najczęściej na całość leczenia składa się:

- program podstawowy – trwający od 6 do 8 tygodni w oddziałach całodobowych i dziennych lub około 6 miesięcy w placówkach ambulatoryjnych, którego celem jest rozpoznanie uzależnienia, zbudowanie motywacji do leczenia i podjęcia nauki na trzeźwo;
- program pogłębiony – trwający od czasu ukończenia programu podstawowego, do 12-18 miesięcy, którego celem jest nauka zapobiegania nawrotom czynnego uzależnienia, nauka radzenia sobie bez alkoholu z emocjami, relacjami, zadaniami życiowymi.

Rekomendowane jest dofinansowanie pracy terapeutycznej z rodziną osoby uzależnionej. Merytoryczną podstawą do finansowania zadań z zakresu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w ramach gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, są zadania określone w ustawie z dnia 26 października o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi oraz założenia i priorytety przyjęte przez Radę Ministrów w Narodowym Programie Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Ponadto Rekomendacje PARPA określają szczegółowo sposób i poziom dofinansowania przez jednostki samorządów terytorialnych programów uzupełniających programy podstawowe finansowane przez NFZ, a także stawki programów terapeutycznych oraz pomocy rehabilitacyjnej dla osób uzależnionych i członków ich rodzin.

O wydanie opinii Agencja wystąpiła do ekspertów. Podsumowano je następująco:

- Poważne skutki psychologiczne i społeczne problemów związanych z uzależnieniem od alkoholu uzasadnia prowadzenie działań psychoterapeutycznych wobec osób uzależnionych i ich rodzin. Problemy mają charakter głęboki i trwałe, dlatego pogłębiona psychoterapia daje większe szanse na ich rozwiązanie ;

- Finansowanie przez samorzady terytorialne specjalistycznych programów, kierowanych do osób z problemem alkoholowym (tzn. uzależnionych, współuzależnionych, rodzin, dorosłych dzieci alkoholików), znajduje głębokie uzasadnienie;
- Osoby uzależnione stwarzają ogromne problemy dla nich samych i ich rodzin. Opieką psychoterapeutyczną powinny być objęte zarówno osoby uzależnione jak i ich rodziny; są to najczęściej osoby nieradzące sobie, bierne wobec problemu, potrzebujące aktywnej pomocy w wychodzeniu z uzależnienia. Jednocześnie ich często zła sytuacja materialna uniemożliwia korzystanie z odpłatnych form psychoterapii, dlatego jej finansowanie i prowadzenie przez jednostki samorządowe wydaje się szczególnie uzasadnione;
- Ze szczególną dbałością należy oceniać programy pod względem merytorycznym, aby nie powielać bazowych ofert, finansowanych przez Narodowy Fundusz Zdrowia;
- Należy wspierać placówki leczenia odwykowego (poprzez dofinansowywanie szkoleń, superwizji, konsultacji w realizowaniu wysokospecjalistycznych usług w zakresie psychoterapii uzależnień);
- Należy motywować terapeutów uzależnień do dokładnego i rzetelnego opisywania procedur, którymi chcą się posługiwać (łącznie z celami, wskaźnikami osiągnięcia celów, sposobami monitorowania postępów terapii);
- Należy zachęcać władze samorządowe do zakupu procedur od ich twórców, w celu ich legalnego wykonywania.

Analitycy Agencji, odnosząc projekt opiniowanego programu do ogólnych kryteriów dobrze zaprojektowanego programu zdrowotnego (sformułowanych przez American Public Health Association) doszli do następujących wniosków:

- Program odnosi się do ważnego problemu zdrowotnego, ponadto realizuje priorytety Narodowego Programu Zdrowia na lata 2007-2015;
- Dostępność działań programu dla beneficjentów (realizacja świadczeń w godzinach popołudniowych), wydaje się być wysoka, należy jednak zauważyć, że niezbyt dokładnie została określona populacja (nie jest jasna definicja osoby współuzależnionej);
- Z odnalezionych dowodów naukowych wynika, że leczenie choroby alkoholowej jest interwencją o prawdopodobnej skuteczności. Mimo braku dużej liczby odpowiednich dowodów, programy psychoterapii pogłębionej są rekomendowane przez PARPA i są zgodne z polskim prawodawstwem (należy podkreślić, że zgodnie z rekomendacjami PARPA program pogłębiony powinien trwać 12 – 18 miesięcy);
- W projekcie podjęto próbę oszacowania kosztów realizacji programu, jednak trudno stwierdzić, czy jest to efektywne wykorzystanie środków (niemniej w odniesieniu do stawek za psychoterapię indywidualną i grupową, rekomendowanych przez PARPA, wydaje się, że koszty programu zostały oszacowane prawidłowo);
- W programie opisano system monitorowania oczekiwanych efektów i jego realizacji; sugeruje się, dodatkowe monitorowanie w dłuższym okresie utrzymywania abstynencji przez uczestników programu.

Biorąc pod uwagę powyższe argumenty, wydaję opinię jak na wstępie.

Tryb wydania opinii

Opinię wydano na podstawie art. 48 ust. 2a ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, z uwzględnieniem raportu „Program psychoterapii pogłębionej dla osób współzależnych po ukończonym podstawowym programie psychoterapii i leczeniu szpitalnym” realizowany przez miasto Zamość, nr: AOTM-OT-P207, Warszawa, marzec 2012 i aneksu „Programy Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych – wspólne podstawy oceny”, Aneks do raportów nr: AOTM-OT-P206 i AOTM-OT-P207, Warszawa, marzec 2012.